

ІРИНА ВІЛЬДЕ: ШТРИХИ ДО БІОБІБЛІОГРАФІЧНОГО ПОРТРЕТА

Маріанна Мовна

*провідний бібліограф відділу наукової бібліографії
ЛННБ України ім. В. Стефаника*

Подано штрихи до біобібліографічного портрета Ірини Вільде: наведено короткий біографічний нарис, проаналізовано напрацювання попередників у галузі бібліографування її творчості, анонсовано структуру майбутнього повного біобібліографічного покажчика письменниці.

Ключові слова: *I. Вільде, біографія, біобібліографічний покажчик, довоєнна творчість.*

The article presents some strokes to biobibliographic portrait of I. Vilde. Article contains the short biographic essay. The analysis of work masterpieces of precursors of I. Vilde in a field of bibliographical reception of her works. The compositions of future total bibliography guide of I. Vilde is announced.

Keywords: *I. Vilde, biography, biobibliography guide, pre-war creation.*

Представлены штрихи к биобиблиографическому портрету Ирины Вильде: дан краткий биографический очерк, проанализированы наработки предшественников в отрасли библиографирования её творчества. Анонсирована структура будущего полного биобиблиографического указателя трудов писательницы.

Ключевые слова: *И. Вильде, биография, биобиблиографический указатель, довоенное творчество.*

Життєпис і творчі напрацювання видатних діячів культури, літератури, науки, мистецтва є унікальною скарбницею для дослідження місця та значення їх діяльності в історико-культурному розвитку своєї країни. Ця максима цілковито стосується й творців українського красном письменства. Непересічна особистість відомої української письменниці Ірини Вільде теж спонукає дослідників до збору, відтворення та збереження її письменницької спадщини, адже вона залишила великий літературний доробок у художньому, публіцистичному та критичному жанрах, донині розпорошений по різних виданнях (часописах, газетах, художніх

збірниках), які вже давно стали бібліографічною рідкістю. Значним є її епістолярій, представлений здебільшого в архівних фондах, який чекає на свого дослідника. Творчість письменниці надзвичайно актуальна й сьогодні, вона є невичерпним джерелом для сучасних наукових досліджень у галузі літературознавства, мовознавства, історії, суспільствознавства, літературних інспірацій. Великий за обсягом матеріал для бібліографування творчого доробку письменниці дають нам сучасні дослідники, що займаються як безпосереднім вивченням творчості І. Вільде, так і дослідженням тогочасного літературного процесу загалом, зокрема феміністичного дискурсу. У цьому контексті вирізняються дві монографії літературознавця Наталії Мафтин «Мала проза І. Вільде: неповторність індивідуального голосу» (Івано-Франківськ, 1998) і «Західноукраїнська та еміграційна проза 20–30-х рр. ХХ ст.: парадигма реконквісти» (Івано-Франківськ, 2008). Літературознавець, культуролог, літературний критик Стефанія Андрусів у монографії «Модус національної ідентичності: львівський текст 30-х рр. ХХ ст.» (Львів; Тернопіль, 2000), текстуально аналізуючи західноукраїнську літературу 30-х рр. під кутом зору збереження національної ідентичності, розглядає ранню творчість письменниці, зокрема повісті «Метелики на шпильках», «Химерне серце», новели «Щастя», «Одного весняного вечора» та ін. Київська дослідниця Віра Агеєва у книзі «Жіночий простір: феміністичний дискурс українського модернізму» (Київ, 2003, 2008) звертається до творчості І. Вільде («Метелики на шпильках», «Сестри Річинські»), досліджуючи процеси модернізації української літератури ХХ ст. Ольга Харлан у статті «Чернівецький текст у циклі повістей І. Вільде «Метелики на шпильках» аналізує семіотичний простір чернівецького тексту, розглядає особливості тексту міста в його візуальному, культурологічному та ольфакторному аспектах. У 2008 р. з'явився черговий випуск «Наукового вісника Чернівецького національного університету ім. Ю. Федьковича», де в розділі «Ірина Вільде і Буковина (до 100-річчя від дня народження письменниці)» помістили оригінальні статті чернівецькі дослідники її творчості — С. Тодорюк, М. Федунь, Ю. Мельничук, О. Харлан, Л. Василик, О. Ігнатчук та ін. Ранній творчості письменниці присвятила статтю «Цілюща алхімія Ірини Вільде» (2010) Людмила Тарнашинська.

Мовознавець із Чернівців Людмила Таран у праці «Українська літературна мова на Буковині в кінці XIX — на початку XX ст.» щедро використовує цитати з творів І. Вільде для ілюстрації поданих словникових гасел. Цей перелік можна продовжити.

Важливість бібліографування актуального фахового доробку чудово розуміла й сама письменниця: «Нудна» бібліографія — це, по суті, основа для вивчення «історії» й «географії» творів письменника, отого суспільного фону, без якого сьогодні немислима серйозна дослідницька робота над будь-якою літературою» [9, с. 24]. Останніми роками активно перевидаються твори І. Вільде [6-8], вийшов друком збірник спогадів молодших сучасників письменниці, серед яких — Євген Безніско, Теодозія Бриж, Роман Лубківський, Микола Ільницький, Микола Петренко, Жанна Попович, Ніна Турбал та ін. [18]. У 2007 р. до 100-річчя від дня народження І. Вільде у Національному академічному українському драматичному театрі ім. М. Заньковецької була поставлена нова версія вистави за романом «Сестри Річинські», яка одержала багато схвальних відгуків у пресі й була відзначена на IV Всеукраїнському фестивалі жіночої творчості ім. М. Заньковецької у Ніжині [17]. Знято два документальні телевізійні фільми — «Два життя Ірини Вільде» (2007, режисер Слава Попов), у якому спогадами про письменницю поділилися Роман Горак, Володимир Яворівський, син та внучка письменниці Ярема і Соломія Полотнюки, Роман Іваничук, Анатолій Дімаров, Євген Безніско, Марта Дзюба, та «Гра долі. Неприборкана І. Вільде» (2008, автор сценарію та режисер В. Образ).

Ось чому вже давно назріла необхідність створити повну бібліографію письменниці, а саме біобібліографічний покажчик, який би охоплював усю багатогранну й самобутню творчість І. Вільде, особливо міжвоєнного періоду, несправедливо замовчувану в радянський час.

Ірина Вільде (Дарина Дмитрівна Полотнюк) народилася 5 травня 1907 р. в Чернівцях у родині народного вчителя і письменника Дмитра Макогона. 1927 р. закінчила курс у приватній жіночій гімназії Українського педагогічного товариства в Станіславові. У 1928–1933 рр. студіювала на гуманістичному факультеті Львівського університету, який не змогла закінчити через відрахування,

оскільки польська влада запідозрила її в належності до українського націоналістичного руху. Згодом вчителювала в Коломиї, працювала у місцевому часописі «Жіноча доля» (1933–1939), редагувала молодіжне видання «Світ молоді», співпрацювала з «Союзом українок» — організацією, що обстоювала ідеї жіночої емансипації. Перший свій друкований твір — присвячене батькові оповідання «Марічка» — І. Вільде опублікувала у перемиському часописі «Український голос» у 1926 р., маючи 19 років. Відтоді розпочалося її яскраве входження в українську літературу, яке було особливо плідним та виражало індивідуальний стиль авторки у міжвоєнний період. За влучним висловом літературознавця Олега Багана, «міжвоєнна доба для різних літературних течій світила по-різному. Для одних вона стугоніла потугою молитви і меча, для інших — соціальними загравами і суворим прагматизмом, для ще інших — замрією про завтра і про творчу досконалість» [2, с. 3]. Для Ірини Вільде це був період виходу української жінки як повноправної особистості на широку суспільну і культурну арену, яку дотепер займали виключно чоловіки, вивчення її психології, цього внутрішнього «малого світика» з його душевними переживаннями, клопотами, реаліями повсякденного життя, намаганням внести еротичний струмінь у західноукраїнський ідейний культурний дискурс, співзвучності її творчості передовим європейським суспільним та літературним (модерністським) тенденціям. Письменниця виявляє себе творцем модерністської новели, майстром тонкого психологічного малюнку, уважним до нюансів психологічного життя персонажів, якими були переважно жінки, до інтимних порухів жіночого ества. Це засвідчує її публіцистика та мала проза феміністичного спрямування — критичні статті й рецензії, есе, ескізи, новели, оповідання (наприклад, публікації під рубрикою «Шлях до щастя в домі» у часописі «Жіноча доля»: «І знову один рік... і знову так, як було...», «Чи «ова» — це титул?», «Ми і наші хлопці», «За особисту свободу заміжньої жінки», «Не могу», «Любовна пригода однієї дівчини», «Поцілунок», «Замало вимагаємо» та ін.), що творять специфічно жіноче письмо, озвучують жіночий, досі негучний голос у літературі, протистоять патріархальним уявленням про місце і роль жінки в соціокультурних процесах, є активним

чинником гендерної ідентифікації, змальовують дисгармонію у міжпоколінних стосунках, обстоюють інтереси інтелігентного жіноцтва. Одна за одною виходять окремими книгами твори Ірини Вільде — трилогія «Метелики на шпильках» (1936), «Б'є восьма» (1936), «Химерне серце» (1936), а згодом у новій версії «Повнолітні діти» (1939). Переломним моментом у становленні індивідуального творчого почерку письменниці стала перемога на літературному конкурсі Товариства письменників і журналістів ім. І. Франка (ТОПЖ) у 1935 р., а довоєнний період творчості — найбільш плідним.

Воєнні та післявоєнні роки були складними для І. Вільде як у сенсі особистих драм і колізій (1943 р. гестапівці розстріляли її чоловіка Євгена Полотнюка за співпрацю з УПА, вона залишилася з двома синами), так і в плані творчої та громадянської реалізації, що вимагала пристосування до нової радянської реальності. Після закінчення війни письменниця працювала кореспондентом газети «Правда України» (1945–1949). У 1940 р. її обрано членом Спілки письменників СРСР, у 1947 р. — депутатом Верховної ради УРСР. Уже в радянський період написала твори «Наші батьки розійшлися» (1946), «Стежинами життя» (1949), «Сватання» (1950), «Нова Лукавиця» (1953), а також вершинне досягнення письменниці — роман «Сестри Річинські» (1964), за який 1965 р. вона отримала Шевченківську премію. У романі змальовано історію галицької священицької родини на суспільно-політичному тлі. Відомий літературознавець Віра Агеєва інтерпретує сюжет роману як «історію переходу від пасивного патріархального жіночого існування під опікою Батька до самостійного й незалежного життя, умовою якого є розпорядження власною долею, необхідність обживати різні виміри публічного (здебільшого традиційно чоловічого) простору» [1, с. 93-94]. Багато років очолюючи Львівське відділення Спілки письменників України, І. Вільде чимало допомагала молодим літераторам (Дмитрові Павличку, Романові Іваничуку, Романові Федоріву, Романові Лубківському, Миколі Ільницькому, Романові Кудлику, Левкові Різнику та ін.) у становленні їх як письменників, які вдячно називали її «Нанашкою». Померла Ірина Вільде 30 жовтня 1982 р., похована на Личаківському цвинтарі у Львові.

Бібліографування творчості І. Вільде розпочалося ще за життя письменниці. У 1960 р. у покажчику «Письменники радянського Львова» [14, с. 44-56], який уклав працівник відділу бібліографії Львівської наукової бібліотеки ім. В. Стефаника Михайло Гуменюк, представлено близько 200 бібліографічних позицій її творів переважно радянського періоду.

1965 р. побачив світ біобібліографічний словник «Українські письменники» [10], четвертий том якого висвітлював доробок представників красного письменства радянської доби, чия творчість посіла помітне місце в літературному процесі України від 1917 р. до початку 1964 р. включно. Бібліографія І. Вільде займала лише декілька сторінок і супроводжувалася короткою біографічною довідкою. Того ж року в Братиславі літературознавець Микола Неврлий упорядкував бібліографію українки, перекладену словацькою мовою. Серед українських письменників фігурувала І. Вільде з її літературним доробком — перекладами семи оповідань [19, с. 64].

У 1972 р. з'явився бібліографічний покажчик «Ірина Вільде», який уклали працівники відділу бібліографії Львівської наукової бібліотеки ім. В. Стефаника АН УРСР Марія Вальо та Євдокія Лазеба [11]. На прохання тодішнього завідувача відділу бібліографії Михайла Прокоповича Гуменюка передмову під назвою «Через місток пам'яті» про моменти своєї ранньої творчості з ентузіазмом взялася написати сама Дарина Дмитрівна, якій тоді виповнилося 65 років. Але цій передмові не судилося вчасно дійти до читача — її, а також великий розділ про творчість І. Вільде й літературу про неї до 1939 р. було вилучено з покажчика з ідеологічних міркувань [3, с. 7]. Внаслідок цього скорочений покажчик у друкованому вигляді налічував трохи більше як 500 бібліографічних позицій (66 с.) і складався з таких рубрик: скромної передмови «Від укладачів» і чотирьох основних розділів — «Художні твори (окремі видання, публікації)»; «Статті, рецензії, промови, кореспонденції»; «Переклади»; «Література про життя і творчість». Завершували видання іменний покажчик та список періодичних видань, використаних у ньому.

2007 р., до 100-річного ювілею письменниці, вийшло два невеликі за обсягом видання. Чернівецька універсальна наукова

бібліотека ім. М. Івасюка видала покажчик методично-бібліографічних матеріалів «Ірина Вільде і Буковина», де власне сама бібліографія займає три аркуші, куди вкравлись неточності в деяких бібліографічних позиціях [12], а Кіровоградська обласна бібліотека для юнацтва ім. О. М. Бойченка підготувала веб-бібліографічний покажчик під назвою «Письменниця з Буковини» [15].

Верховна Рада України ухвалила постанову від 4 жовтня 2006 р. «Про відзначення 100-річчя з дня народження видатної української письменниці Ірини Вільде» [16], чие ім'я ЮНЕСКО внесла до переліку знаменитих людей ХХ ст. Серед низки святкових заходів було передбачено проведення у травні 2007 р. наукової конференції «Ірина Вільде — талановитий майстер соціального роману» у Львівському національному університеті ім. І. Франка, повне видання творів І. Вільде та відкриття літературно-меморіального музею із встановленням меморіальної таблиці на будинку на вул. Чумацькій, 2 у Львові, де мешкала письменниця в останні роки життя.

До урочистого проведення ювілею долучилися львівські культурні інституції, зокрема, відділ наукової бібліографії Львівської національної наукової бібліотеки України імені В. Стефаника розпочав роботу над укладанням повного біобібліографічного покажчика. Його укладачами стали науковий співробітник відділу, кандидат філологічних наук, дослідниця літературної творчості письменниці Марія Вальо (1925–2011) [4] та бібліограф Маріанна Мовна. За задумом авторів, майбутній покажчик повинен включати в себе два основні компоненти, а саме: покажчик творів І. Вільде та літературу про неї, що охоплює період від року появи першої публікації письменниці в перемиському часописі «Український голос» [5] до 2012 р. включно та републікацію маловідомих і невідомих матеріалів (твори І. Вільде, спогади про неї, епістолярій, архівні джерела). Це перше загальнонаціональне видання такого плану, де творчість І. Вільде буде представлена так широко та багатогранно.

Відкриватимуть покажчик передмова Марії Вальо, яка ґрунтовно окреслює структуру видання, «Слово від упорядника», передмова І. Вільде «Через місток пам'яті», що не увійшла до видання 1972 р.

Перша частина покажчика міститиме бібліографію письменниці, яка, у свою чергу, поділятиметься на кілька підрозділів за жанровим принципом: «Художні твори (Окремі видання. Збірки творів. Зібрання творів)»; «Літературно-мистецькі праці. Спогади письменниці (рецензії, некрологи)»; «Публіцистика»; «З епістолярної спадщини»; «Переклади творів мовами народів колишнього СРСР та іноземними мовами»; «Література про життя та творчість (статті загального характеру, рецензії на твори письменниці, хронікальні матеріали, бібліографія бібліографії)». Важливе значення при укладанні персонального покажчика матиме довідковий апарат: іменний покажчик, перелік періодичних видань, у яких друкувалася І. Вільде.

Особливу увагу в покажчику буде звернено на довоєнну творчість письменниці, зокрема публіцистичну, яка з ідеологічних міркувань не потрапила до видання 1972 р. Працюючи в коломийському часописі «Жіноча доля», І. Вільде активно публікувалася у часописах не лише рідного міста, а й Станиславова та Львова. До покажчика увійде маловідома, але через те не менш вартісна публіцистика, розпорошена по багатьох журналах та газетах, — «Лист до Мами» (1936), «Веселка» й «Веселківці» (1936), «Місяць серед гуцулів» (1936), феміністичного спрямування — «За особисту свободу заміжньої жінки» (1934), «І знову один рік... і знову так, як було...» (1935), «Чи ж добре, щоб наші дівчата виходили за чужинців заміж?» (1935), «Наші Марії» (1933), «Модерна дружина» (гумореска, 1939), «Розвід» (1944), відгук доньки Симона Петлюри Лесі на опублікований у часописі «Світ Молоді» допис І. Вільде «Ми і наші хлопці: відгук моїх з Вами балачок, Приятелю!» (1936) [13].

Окремий розділ покажчика займе епістолярна спадщина письменниці, зокрема її листування з колегами — Б. І. Антоничем, І. Керницьким, А. Турчинською, Ю. Смоличем. Ми респондуємо двома листами І. Вільде до Б. І. Антонича (1937), шістьма листами до Михайла Яцківа (1937), шістьма листами до Івана Керницького (1938), сорока листами до поетки та прозаїка Агати Турчинської (1944–1971), а також чотирнадцятьма листами письменника Юрія Смолича до Ірини Вільде (1940–1941). Цікава передісторія отримання бібліотекою листів Турчинської, які зберігаються

у Центральному державному архіві-музеї літератури і мистецтва України. У січні 2009 р. на прохання дирекції ЛННБ України ім. В. Стефаника архів надіслав копії листів І. Вільде до А. Турчинської — «поки що найбільший масив з досі неоприлюдненого епістолярію письменниці, цінний не лише інформацією про приватне життя й взаємини двох письменниць, але й неоціненне джерело дослідження творчості Ірини Вільде». М. А. Вальо підготувала їх до друку, але, на жаль, опублікувати не встигла.

До покажчика увійдуть також спогади сучасників: допис «В гості до Ірини Вільде» працівниці бібліотеки Наталії Чернюк, мати якої, редактор Львівського радіо Тетяна Олександрівна Бойко, товаришувала з І. Вільде; «Ірина Вільде в Дорі» Світлани Флис, працівниці Музею етнографії та екології Карпатського краю в м. Яремче, «Моє недовге знайомство з Іриною Вільде» Уляни Скальської, «Калинове гроно» І. Соколівської та ін.

Головне завдання майбутнього покажчика вбачаємо в створенні цілісного біобібліографічного портрета Ірини Вільде — талановитої письменниці та непересічної особистості, що залишила непроминяльний слід в українській літературі.

1. *Агеева В.* Жіночий простір : феміністичний дискурс українського модернізму / *Віра Агеева*. — Київ : Факт, 2008. — 360 с. — (Серія «Висока полиця»).
2. *Баган О.* Коли серце, як на долоні : (кілька штрихів до ранньої творчості Ірини Вільде) / *Олег Баган* // Метелики на шпильках ; Б'є восьма ; Повнолітні діти : повісті / *Ірина Вільде* ; упоряд. і ред. *Олег Баган*. — Дрогобич : ВФ «Відродження», 2007. — С. 3-12.
3. *Вальо М.* Забутий світ Ірини Вільде / *Марія Вальо* // Незбагненне серце / *Ірина Вільде*. — Львів : Каменярь, 1990. — С. 3-23.
4. *Вальо М.* Ірина Вільде : літературно-критичний нарис / *Марія Вальо*. — Київ : Рад. письменник, 1962. — 138 с.
5. [*Вільде Ірина*]. Марічка : оповідання / *Дара М.* // Український голос (Перемишль). — 1926. — 14 листоп. (чис. 46). — С. 2-3.
6. *Вільде І.* Метелики на шпильках ; Б'є восьма ; Повнолітні діти : повісті / *Ірина Вільде* ; упоряд. і ред. *Олег Баган*. — Дрогобич : ВФ «Відродження», 2007. — 488 с.
7. *Вільде І.* Метелики на шпильках : повість / *Ірина Вільде*. — Львів : Каменярь, 2009. — 143 с. — (Серія «Спадщина»).

8. Вільде І. Сестри Річинські : роман / Ірина Вільде ; передм. Юрія Николишина. — Львів : Априорі, 2011. — 1262 с.
9. Вільде І. Через місток пам'яті... / Ірина Вільде // Незбагненне серце / Ірина Вільде ; упоряд., вступ. стаття і прим. Марії Вальо. — Львів : Каменяр, 1990. — С. 24-37.
10. Вільде Ірина // Українські письменники : біобібліогр. слов. : у 5 т. / уклали: О. І. Черкашин, Н. Ф. Колосова, Т. Г. Шерстюк. — Київ : Дніпро, 1965. — Т. 4 : Радянська література. — С. 187-192.
11. Ірина Вільде : бібліогр. покажч. / уклад.: М. А. Вальо, Є. М. Лазеба ; АН УРСР, ЛНБ ім. В. Стефаника. — Львів, 1972. — 66 с.
12. Ірина Вільде і Буковина : (методично-бібліографічні матеріали до 100-річчя від дня народження української письменниці) / підгот.: Лідія Бурик, Олександра Гаврилюк ; Чернівецька обл. універс. наук. б-ка ім. М. Івасюка. — Чернівці, 2007. — 19 с.
13. [Петлюра Леся]. Наші хлопці і ми (голос у дискусії) / Л. С. // Леся Петлюра : народі мій улюблений... / упоряд. Т. Ківишар ; НБУ ім. В. І. Вернадського. — Київ, 2009. — С. 78-79.
14. Письменники радянського Львова : матеріали до бібліографії / склав М. П. Гуменюк (за участю Є. М. Лазеби) ; ЛБ АН УРСР, Відділ бібліографії. — Львів : Книж.-журн. вид-во, 1960. — Вип. 1. — 350 с.
15. Письменниця з Буковини : (до 100-річчя від дня народження І. Вільде (1907–1982) : веб-бібліогр. покажч. / уклад.: Л. В. Гурба, О. Ф. Коваленко, Н. С. Товстопят ; Кіровоград. обл. б-ка для юнацтва ім. О. М. Бойченка. — Кіровоград, 2007. — 30 с.
16. Про відзначення 100-річчя з дня народження видатної української письменниці Ірини Вільде : Постанова Верховної Ради України від 04.10.2006 р. № 199-V // Відомості Верховної Ради України. — Київ, 2006. — № 3. — С. 431.
17. Пуляєва Л. «Сестри Річинські» збирають урожай нагород / Людмила Пуляєва // Високий Замок. — 2007. — 7 листоп. (№ 82).
18. Спогади про Ірину Вільде / упоряд. Марія Якубовська. — Львів : Каменяр, 2009. — 111 с. : іл. — (Серія «Особистості»).
19. Bibliografija ukrainik v slovenskej reči (1945–1964) / spracoval M. Nevrlý. — Bratislava, 1965. — 198 s.